

Складові професійної компетентності викладача іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі (оглядова стаття)

I.M. Сологор, В.Г. Костенко*

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава, Україна

*Corresponding author. E-mail: viktoriakostenko20@rambler.ru

Paper received 13.11.15; Accepted for publication 20.11.15.

Анотація. У статті здійснено аналіз змісту понять “професійна компетентність” і “професійна компетентність викладача іноземної мови”. Схарактеризовано складові професійної компетентності викладача іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі з урахуванням особливостей навчально-виховного процесу.

Ключові слова: професійна компетентність, іноземна мова, компетенції, особливості навчального процесу у вищій школі, немовний вищий навчальний заклад

Постановка проблеми та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Глобальні зміни в політичній, економічній, культурній та інших сферах життя суспільства істотно впливають на підготовку фахівців різних галузей. Наразі суспільство вимагає від молодого фахівця готовності до вирішення проблем теоретичної та практичної значущості, подальшого професійного та кар'єрного росту, конкурентоспроможності в мінливих умовах ринку праці. Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується кардинальною зміною соціокультурного й освітнього контексту вивчення іноземної мови (ІМ). Передусім, це зумовлюється зростаючими потребами у налагодженні міжкультурної комунікації та інтеграції усіх сфер діяльності суспільства. У свою чергу, це спонукає сучасну педагогіку до переосмислення освітніх концепцій, вимагає суттєвих змін у підходах до навчання ІМ, перегляду його мети і змісту, впровадження новітніх технологій, удосконалення методів і прийомів навчання, пошуку нових, ефективних форм навчання. Очікувана результативність навчально-виховного процесу можлива лише за умови високої професійної компетентності кожного викладача ІМ. Відтак, питання професійної компетентності та її компонентів, а також творчого підходу викладача до своєї професійної діяльності не втрачають актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми подальшої розробки теорії професійної компетентності в цілому та її окремих компонентів, актуалізації цієї теорії щодо представників різних професій, постійно перебувають у центрі уваги науковців. Безпосередньо питання професійної компетентності викладача ІМ досліджувалися такими вченими, як Аверьянова С., Астафурова Т., Балихіна Т., Гез Н., Бігич О., Гальскова Н., Голотюк О., Зимня І., Іванова Л., Ніколаєва С., Соловова О. та інші.

Аналіз літератури з питання, що досліджується, свідчить, що в сучасному педагогічному дискурсі наявні різні трактування поняття професійної компетентності. Разом з тим слід констатувати, що майже всі дефініції цього терміна, як правило, уточнюють і доповнюють одна одну. Оскільки дослідження професійної компетентності викладача іноземної мови у вищій школі неможливо розглядати у відриві від поглядів на цей феномен з точки зору психології та загальної педагогіки, розглянемо деякі з них більш детально.

Відомий британський психолог Дж. Равен дефініює компетентність як специфічну здатність, необхідну

для ефективного здійснення конкретної дії в конкретній предметній галузі. Ця здатність включає вузькоспеціальні знання особливого роду, предметні навички, способи мислення, а також усвідомлення особистої відповідальності за свої дії [10].

На думку М.А. Холодної [13], компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, які дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. Ці знання повинні корелюватися з такими характеристиками, як: різноманітність, структурованість, категоріальність, конструктивність, гнучкість, адаптивність, рефлексивність, оперативність, доступність.

В.М. Введенський [2] під професійною компетентністю розуміє здатність до ефективного здійснення професійної діяльності, зокрема швидкого оволодіння сучасними способами діяльності й успішне виконання своїх професійних обов'язків.

За твердженням Ю. Татур [11], компетентність фахівця з вищою освітою виражається у здатності до реалізації свого потенціалу в успішній творчій професійній діяльності, усвідомленні соціальної значущості та особистій відповідальності за результати цієї діяльності, а також у необхідності її постійного удосконалення.

С. Вітвицька терміном “компетенція” позначає сукупність якостей особистості, її загальну обізнаність, що ґрунтується не лише на знаннях, досвіді, певних цінностях, набутих у процесі навчання у вищій, але й на її здібностях. Авторка виокремлює такі компетенції: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, компетенції саморозвитку та самоосвіти, а також компетенції, що виявляються як здатність до раціональної, продуктивної, творчої діяльності [3, с. 192].

Не суперечить розумінню професійної компетентності, наданому vs., й позиція Н. Уйсімбасової, котра вважає, що в структурі професійної компетентності спеціаліста будь-якої спеціальності наявні проєктувальний, інформаційний, організаторський, комунікативний та аналітичний компоненти, які є результатом розвитку професійних якостей особистості (пам'яті, логічного мислення, емоційної стійкості, уваги, рішучості) у поєднанні зі стійкою системою моральних цінностей. Отже, “професійна компетентність формується за допомогою складної трансформації інтересів, мотивів, потреб, під час практики, на основі процесів усвідомлення та переосмислення [12, с. 19]”.

Як впливає із зазначеного вище, професійна компетентність має системний характер і охоплює певні

компетенції, які реалізуються у досвіді конкретної діяльності викладача [17]. У нашому дослідженні вслід за А. Хуторським [14] і Т. Батієвською [1], компетенцію розглядаємо як деяку наперед задану вимогу в освітній підготовці фахівця, а компетентність — як вже сформовану особистісну якість (характеристику). Відтак, компетентність формується з окремих компетенцій, але у жодному разі не зводиться до них. Таке розуміння дає змогу стверджувати, що компетентності не можна навчити, адже вона є *продуктом* певного соціального досвіду.

Виходячи з цього компетентність виступає однією з основних умов розвитку й усвідомлення мотивів професійної діяльності, спрямованості до самоствердження у професійній сфері, реалізації творчого та наукового потенціалу, зростання авторитету.

Мета статті — схарактеризувати складові професійної компетентності викладача ІМ у немовному вищому навчальному закладі, необхідні для ефективної професійної діяльності в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світлі сказаного вище, професійна компетентність викладача ІМ розглядається нами як єдність психологічної, теоретичної і практичної готовності та здатності до здійснення успішної педагогічної діяльності в навчанні ІМ.

На думку С. Ніколаєвої, компетентність учителя ІМ утворена: чотирма блоками компетенцій: 1) іншомовною комунікативною компетенцією, до складу якої входять мовна, мовленнєва та соціокультурна компетенції; 2) власне професійною компетенцією, що поєднує філологічну, психолого-педагогічну та методичну компетенції; 3) іншомовною професійно-комунікативною компетенцією, у якій синтезовані мовна професійно орієнтована компетенція, мовленнєва професійно орієнтована компетенція та соціокультурна професійно орієнтована компетенція; 4) загальною компетенцією, яка об'єднує інструментальну, міжособистісну та системну компетенції [7, с. 15]. Ці компетенції слід вважати базовими і для викладача іноземної мови у вищій школі, втім їх перелік потребує доповнення й розширення з огляду на особливості навчально-виховного процесу в цій групі закладів освіти.

Найбільш дослідженою нині є комунікативна компетенція, яка досліджувалася різними вченими (Н. Бібік, З. Васильєва, І. Колеснікова, О. Мудрик, В. Слатьоніна, Т. Симоненко, Т. Ньюкомб, Р. Росс, Л. Сасман та ін.). Зокрема, у праці М. Canale та М. Swain розглядаються теоретичні засади формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців з іноземних мов [15]. Питанням формування вмінь і навичок спілкування іноземною мовою, побудови моделі процесу іншомовної комунікації присвячене дослідження А. Davies [16]. На думку Н.У. Widdowson, до складу комунікативної компетенції вчителя ІМ входять мовна, мовленнєва та лінгвокраїнознавча компетенції [18]. Іншомовна комунікативна компетенція, передбачає вміння здійснювати мовленнєвий акт, у якому реалізується комунікативно-мовленнєва поведінка на основі фонологічних, лексико-граматичних, соціолінгвістичних знань і вмінь відповідно до поставлених завдань, проблем і ситуацій. Однак, ця компетенція не лише передбачає володіння всіма видами мовленнєвої діяльності, але й культурою писемного й усного мовлення.

В умовах глобалізації суспільства та розширення міжкультурних контактів на передній план виходить соціокультурна компетентність викладача ІМ, адже він повинен спонукати студента не просто оволодіти ІМ як засобом спілкування, а й продуктивно взаємодіяти з представниками інших мов і культур у соціокультурному просторі. У цьому контексті не можна не пригадати слова О.О. Леонтьєва, що зміст поняття “культура” містить інформацію про: соціальне середовище, культурний стереотип певного суспільства, зміст і внутрішню ієрархію його соціальної пам’яті (систему цінностей, національних героїв), практичну семіотику (правила поведінки), етнопсихологічну характеристику народу, духовну культуру (світогляд, релігійно-моральні особливості), пареміологію, конотації, наприклад, імена [цитується за: 6].

Власне професійна компетенція викладача ІМ передбачає органічне поєднання знань із дидактики, психології та методики викладання ІМ в цілому та її окремих функціональних реєстрів. Ця компетенція також виявляється широкою поінформованістю з проблем інновацій у галузі конкретних методик викладання, у використанні різноманітних сучасних освітніх технологій, засобів навчання, форм і способів роботи зі студентами.

Професійна компетентність викладача ІМ у вищій школі значною мірою визначається наявними в нього якостями, які сприяють його спілкуванню зі студентами, визначають швидкість і ступінь оволодіння останніх необхідними вміннями. Такий висококваліфікований та компетентний викладач добре розуміє свою суспільну відповідальність, успішно здійснює планування та постійний розвиток своєї діяльності виступає ключовою фігурою у формуванні професійної компетентності студентів.

Інформаційну компетенцію, яка нині є невід’ємною компонентою в структурі професійної компетентності викладача вищої школи, услід за В. Ореховою [8], розглядаємо як: 1) здатність до самостійного пошуку й обробки інформації, необхідної для якісного виконання професійних завдань; 2) здатність до групової діяльності та співробітництва з використанням комунікаційних технологій для досягнення професійно значущих цілей; 3) готовність до саморозвитку в сфері інформаційних технологій та усвідомлення необхідності постійного підвищення кваліфікації і самореалізації у процесі професійної діяльності.

Беручи до уваги, що визначальна особливість професійної діяльності викладача вищої школи — високий ступінь поєднання наукового та навчального компонентів із залученням студентів до наукових досліджень, проектна компетентність полягає не лише у здатності проектувати навчально-виховний процес і передбачати його результати, але й проектувати та прогнозувати власну наукову діяльність і наукову роботу студентів.

Ефективна, плідна науково-дослідницька діяльність можлива за умов сформованої пізнавально-інтелектуальної та дослідницької компетенції. Перша охоплює сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, приймати рі-

шення. Друга передбачає оволодіння науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, висунення гіпотези для вирішення спірних питань, виконувати дослідницьку роботу, аналізувати наукову літературу.

Рефлексивна компетентність викладача полягає у здатності аналізувати результати своєї діяльності, сформулювати свій індивідуальний педагогічний стиль, досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, проектувати свої зусилля у площину професійного зростання та постійного самовдосконалення [5].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, професійна компетентність викладача іноземної мови, будучи інтегральною властивістю особистості, виявляється в сукупності таких компетенцій, як: професійна (дидактична, психологічна, методична), лінгвістична (філологічна), комунікативна, інформаційна, соціокультурна, проектна, рефлексивна. Наявність комплексу цих компетенцій забезпечує ефективність професійної діяльності викладача іноземної мови та відповідає потребам сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батієвська Т. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів як умова забезпечення ефективності педагогічного процесу на основі інформаційних технологій навчання // *Імідж сучасного педагога*, 2010. №3 (102). С. 44-47.
2. Введенський В.Н. Моделювання професійної компетентності педагога // *Педагогіка*, 2003. № 10. С. 51 – 55.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
4. Голотюк О. Становлення та розвиток професійної компетентності викладачів іноземних мов у світлі європейських завдань // *Імідж сучасного педагога*, 2006. Вип. 3-4 (62-63). С. 114-116.
5. Желанова В.В. Використання технологій формування рефлексивної компетентності в процесі професійної підготовки вчителя початкових класів // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наукових праць. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», Вип. 27/2009. С. 132-136.
6. Лысакова И. П. Развитие современной методики обучения РКИ: актуальное и традиционное // *Вестник Московского университета*. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2005. № 4. С. 134-139.
7. Николаева С.Ю. Основы современной методики преподавания иностранных мов (схеми і таблиці): [навч. посіб.], Київ : Ленвіт, 2008, 258 с.
8. Орехова В.А. Формирование информационной компетентности педагога / URL: <http://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/statya-formirovanie-informacionnoy-kompetentnosti-pedagoga>
9. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект // *Освіта та педагогічна наука*, 2012. № 3 (152). С.24-31
10. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы; [пер. с англ.]. [2-е изд., испр.] Москва: "Когито-Центр", 2001, 142 с.
11. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // *Высшее образование сегодня*, 2004. № 3. С. 20-26.
12. Уйсімбаева Н. Развитие професійної компетентності – шлях до підготовки висококваліфікованих фахівців // *Рідна школа*, 2006. № 10. С. 17-19.
13. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования, СПб. : Питер, 2002. 272 с.
14. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // *Народное образование*, 2003. № 2, С. 58-64.
15. Canale, M., Swain M. A theoretical framework for communicative competence. In palmer A.S. Groot, P.G. Trosper S.A. (eds) // *The construct validation of test of communicative competence*. Washington, D.C.1981 TESOL.
16. Davies, A. Communicative Competence as language Use// *Applied Linguistic*, 1989. 10/2, P. 157-170.
17. Widdowson, H.Y. Knowledge of Language and Ability for Use // *Applied Linguistics*, 1989. 10/2, P. 128-137.

REFERENCES

1. Batiyevska, T. Development of information competence in future teachers as a condition to provide the effectiveness of teacher training on the basis of information technology implementation // *Image of modern teacher*, 2010. 3 (102). P. 44-47.
2. Vvedenskiy, V.N. Modeling of the professional competence of the teacher // *Pedagogy*, 2003. 10, P. 51-55.
3. Vitvytska, S.S. Basics of High School Education: method. Guidance, Kiev: Center of Educational Literature, 2003. 316 p.
4. Holotyuk, O. Formation and development of professional competence of language teachers in the accordance with European requirements // *Image of modern teacher*, 2006. Vol. 3-4 (62-63), P. 114-116.
5. Zhelanova, V.V. Technologies promoting the development of reflexive competency in training primary school teachers // *Scientific proceedings of Vinnytsia State Pedagogical University*. Series: Pedagogy and Psychology: research papers. Vinnitsa: LTD "Glider", 2009. Vol. 27. P. 132-136.
6. Lysakova, I.P. The development of modern methods of teaching Russian as foreign language: the latest and conventional approaches // *Vestnik of the Moscow University. Linguistics and intercultural communication*, 2005. Vol. 19, № 4, P. 134-139.
7. Nikolaeva, S.Yu. Fundamentals of modern methods of teaching foreign languages (diagrams and tables), Kiev.: Lenvit, 2008, 258 p.
8. Orekhova, V.A. Development of teachers' information competence / URL: <http://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/statya-formirovanie-informacionnoy-kompetentnosti-pedagoga>
9. Pobirchenko, N.S. Competence approach in higher education: theoretical aspect // *Education and Pedagogy*, 2012. № 3 (152), P. 24-31.
10. Raven, J.. Pedagogic Testing: challenges, delusions, prospects; [transl. from English]. - 2nd ed., Moscow. "Kohyto Center", 2001. 142 p.
11. Tatur, J.G. Competence and its role in training specialists: structure, models, quality // *Higher Education today*, 2004. № 3. P. 20-26.
12. Uysimbayeva, N. The development of professional competences as the way to training highly qualified specialists // *Native School*, 2006. № 10. P. 17-19.
13. Holodnaya, M.A. Psychology of intelligence. Paradoxes of research. SPb. : Peter, 2002. 272 p.
14. Hutorskoj, A.V. Key competences as components of personality-centered education paradigm // *Public Education*, 2003. № 2. P. 58-64.
15. Canale, M. , Swain, M. A theoretical framework for communicative competence. In palmer A.S. Groot, P.G. Trosper, S.A. (eds). *The construct validation of test of communicative competence*. Washington, D.C.1981 TESOL.
16. Davies, A. Communicative Competence as language Use// *Applied Linguistic*, 1989. 10/2, P. 157-170.
17. Widdowson, H.Y. Knowledge of Language and Ability for Use // *Applied Linguistics*, 1989. 10/2, P. 128-137.

Constituents of professional competence of foreign language educators in high non-linguistic schools (review article)

I.M. Solohor, V.G. Kostenko

Abstract. Professional competence of foreign language educator is an individual integral asset that presupposes organic interweaving of knowledge in didactics, psychology and language teaching methodology. This competence also manifests itself by general familiarity with specific innovative approaches and techniques in language teaching, by use of various up-to-date technologies, tools, and ways to encourage students' learning. Professional competence of foreign language educators in non-linguistic schools is determined by their personal qualities that may favour their interaction with the students, affect the rate and extent of students' ESP mastery. The educators should be able to plan their professional progress.

Keywords: professional competence, foreign language, competences, peculiarities of academic process in higher education, non-linguistic university